

HZ. ADEM'İN BOYU

Ahmet BEDİR*

Arif SARSILMAZ**

“Allah (cc) Adem'i kendi suretinde yarattı. Onun uzunluğu altmış zira'dır.” gibi sahih hadislerde Hz. Adem'in boyu hakkında bilgiler verilmektedir. Bu araştırmada söz konusu olan Hz. Adem'in boyu meselesi, önce İslamî kaynaklardan araştırılmış ve sonra da modern bilimlere paralelinde izah edilmiştir. İlk yaratılışta verilen boya ait ölçünün günümüze kadar gitgide küçülmesinin biyolojik izahı yapılarak bu konunun evölüsyonla alakasının olmadığı sonucuna varılmıştır.

Kur'an'a ve dolayısıyla İslam'a göre ilk insan Hz. Adem'dir ve Kur'an'a göre insan daha önce kendi cinsinden bir varlık yokken yaratılmıştır.¹ Hz. Adem'in (as) ilk yaratılışı ve dünyada hayat sürdüğü sıradaki boyu, zaman zaman zihinleri meşgul etmektedir. Bunun en birinci sebebi ise Hz. Adem'in boyu hakkındaki Buharî ve Müslim gibi sahih hadis kitaplarında geçen ahâd hadislerdir. Bu hadisler içinde en meşhur olan Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edilen *“Allah, Adem'i kendi suretinde² yarattı. Onun uzunluğu altmış zira'dır”³* şeklindeki hadis olup, bu hesaba göre Hz. Adem'in boyunun yaklaşık 30 metre civarında olması sözkonusudur. Başta Buharî ve Müslim gibi hadis kitaplarında zikredilen bu hadislerin her iki sahih kitapta da geçmesi, ilk anda bizim anladığımız manada normal bir boy ölçüsü itibarıyla verse de, hadis kriterlerince ahâd hadis olduğu için ifade ettiği mânâ ve bilgi mütevatir hadis derecesinde değildir. Bu yüzden itikadî hükümler ahâd haberlerle sabit olmaz.⁴ Hele bu hadis evölüsyoncular için hiçbir mesned teşkil etmez.

Bu önemli hususu vurguladıktan sonra, söz konusu hadis üzerinde bazı yorumlar yapılabilir:

Belki, bir bakıma bu hadiste geçen Hz. Adem'in boyu, onun manevî boyunun ifadesi⁵, yani manevî yapısı itibarıyla normal insan boyunu aşkın olmasıdır. Ayrıca büyüklük (boyca), onun uzun ömürlü⁶ bereketli, yenilmez olmasından kinaye olabilir. Bununla beraber meseleye ihtiyat ve ihtimaller prensipleri zaviyesinden, ayrıca Hz. Adem'in'de bir peygamber olduğunu

* Dr., Harran Üniv. İlahiyat Fak., Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.

** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniv., Öğretim Üyesi.

hatırdan çıkarmadan edep sınırları içinde yaklaşmak gerekir. Kur'an'da bu mesele hakkında açık bir hüküm olmadığından, çeşitli izah tarzlarını kritik etmek ve “*bunlardan herhangi biri olabileceği gibi, hiçbiri de olmayabilir*” şeklinde meseleyi bağlamak, ileride yalancı ve iftiracı çıkmamak için belki de en emin yoldur. Çünkü bu meseleyi yakından alakadar edebilecek bir ayette Allah (cc): “*Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılmasında ve ne de kendilerinin yaratılmasında hazır şahit tutmadım; saptırıcıları yaratılış konusunda yardımcı tutmuş değilim.*”⁷ diyerek ilk yaratılış hususunda ileri geri konuşan, sanki Allah yaratırken yanındaymış gibi bir sürü teoriler ileri sürerek ukalalık edenleri ikaz ve tehdit etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bir çok yerde olduğu gibi Hz. Adem'in yaratılışından bahseden ayetlerin sonunda da Allah'ın mutlak irade ve kudretinden bahsedilmesi ayrıca büyük bir önem arz etmektedir. İlk insanın boyu hakkında tefsir kaynaklarında Maide-22 ayetinin tefsiriyle alakalı olarak mitolojik karakterde tanımlanan ‘Uvc b. ‘Unuk adındaki bir kişiden bahsedilmektedir. Muhammed Hamdi bu masalı kaydettikten sonra şu yorumu yapar: Kur'an bize gösteriyor ki, İsrailoğullarının bu gibi efsaneleri, boyunu göklere çıkardıkları ‘Ucların, devlerin asıl ve hakikatı iki kelimedden ibarettir: “Zorba bir kavim”. Bu ve bu gibi geçmiş ümmetlerin kıssalarında doğrudan doğruya Kur'an'ın sağlam ifadesine dikkat etmek ve buluşları, hayalden gerçeğe nasıl yönelttiğini anlamak gerekir. Tefsircilerin bu gibi yerlerde böyle hikayeleri nakletmelerinin maksatları, Kur'an'ı bunlarla tefsir ve açıklama fikrini vermek değil Kur'an-ı Kerim'in sağlam beyanlarıyla geçmiş rivayetlerin durumlarını ölçmek için bir ölçü misal vermektir.”⁸ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere söz konusu kimsenin hakkında rivayet edilenler, insanın boyu hakkında kesin bir bilgi içermemektedir. Ancak Kur'an'ın ayetlerine bütüncül bir yaklaşımla baktığımızda bize, bilmekte olduğumuz insan şekli verilmiştir: Mesela Taha suresinde Allah'ın, Hz Musa'ya “Şu sağ elindeki nedir?” sorusuna onun, “O, benim asamdır, ona dayanırım, onunla davarlarımı yaprak silerim; benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır.”⁹ cevabını vermesiyle normal bizim bildiğimiz şekilde bir insan anlatılmaktadır. Konuyla ilgili olarak diğer tefsir kaynaklarındaki bilgileri doğrudan alakalı olmadığı için makaleye almadık. Sadece doğrudan ilgili olan hadisleri ve onların şerhlerini inceleyemeyi prensip edindik.

Diğer yandan vücudun boyca uzaması veya kısalması ileride izah edeceğimiz üzere evrimle alakalı değildir. Bugün de bu çeşit farklılıklar vardır. Bazı bölgelerde iki metreyi geçen insanlar olduğu gibi bir kısım cüce insan cemiyetleri az değildir. Hemen şunu da kaydedelim ki Amerika'da boy ortalaması 1.80 cm. civarında, Japonya'da 1.60 cm. dolayındadır. Hatta Japonlar'ın II. Dünya savaşı sırasında 1.45-1.50 cm. arasında oldukları ve daha sonra bu uzunluğun beslenme gibi çeşitli ekolojik faktörlerle giderek

arttığı unutulmamalıdır.

Ayrıca Hz. Adem'in ne zaman yaşadığını bilemiyoruz.¹⁰ Ağaçların 200 metre olduğu, dinazorların yaşadığı dönemde bizim gibi ufak tefek insanların yaşadığını düşünme, hayat mücadelesi açısından insana ters gelir. Kocaman kertenkelelerin, dev dinazorların yanında öyle insanların olması gerekir ki hayatla mücadelede mevcudiyetini koruyup neslini sürdürebilsin. Hadis-i şerifin “manevi boyut” şeklinde tevil edilmesinden başka diğer bir izah tarzı da Hz. Adem (as) için verilen bu ölçüyü insanların ilk yaratılışlarında genetik program olarak bulundurmalarıdır. Dolayısıyla boy ortalaması olarak insana ait verilen ölçünün insanlığın atası olan Hz. Adem'le (as) başlamasıdır. Ayrıca cennete girecek müminlerin boylarının da bu ölçüde olacağı yine aynı hadiste ifade ediliyor.¹¹ İlk yaratılıшта verilen boya ait ölçünün günümüze kadar gitgide küçülmesinin¹² biyolojik izahına gelince: Her şeyden önce biz Hz. Adem'in yaratıldığı günkü dünyanın şartlarını bilmemekteyiz. Atmosferin, güneş ışınlarının, dünyanın yörüngesini, dönüş hızını ve yer çekiminin gerçek değerlerini bugünkünün aynısı olup olmadığı ilim adamlarınca tartışmalı bir mevzudur. Bu hususta birçok teori sayılabilir. Dolayısıyla o günkü ekolojik şartların nasıl bir biyolojik dengeyi gerektirdiğini de bilemeyiz. Nitekim bugünün nesli tükenmiş olan dev dinazorların ve son zamanlara kadar yaşamış olduğu ispatlanmış dev kuşların, karbon devrindeki dev ağaçların hangi ekolojik değişmelerle yok oldukları da tam bilinemez. Fakat bunların yaşadıkları ve sonra hayat sahnesinden çekildikleri de bir gerçektir. Canlıların inşasında yüce yaratıcı genetik bilgiyi hayatın alfabesi diyebileceğimiz dört nükleotitle (adenin, guanin, cytosin, timin) oluşturmaktadır. Bu dörtlü alfabeden her bir hücrede yaklaşık 10^9 bulunmaktadır. Bu harflerin değişik dizilişi ve kombinasyonları genetik çeşitliliğin temelini teşkil eder. Bu genetik bilginin düzenlenmesiyle oluşturulan genetik programda kendini gösteren “kader kalemi”, o canlının içinde bulunduğu hayat şartları nazar-ı itibara alınarak çalışır ve hükmünü icra eder. Kader kaleminin biyolojik görüntüsü olan genetik şifre, Allah (cc)'in , sonsuz ilmi ve kudretiyle her canlının içinde bulunacağı çevre şartları ve davranış hususiyetleri önceden bilindiğinden buna uygun olarak programlanmıştır. Ayrıca çevre şartlarındaki mümkün değişikliklerde O'nun ezeli ilmi ile bilindiğinden, bu genetik şifre mutlak bağlayıcı olmayıp devamlı olarak ilahî kontrol altında olup icabında yine bir ilim ve kudretle üzerinde devamlı değişiklikler yapılmaktadır. Böylece çevre değişikliklerine karşı uygun vücut değişikliğiyle cevap verilebilir. Fakat bu cevaplar genetik programın baştan belli olan kapasitesine ait “tür” sınırlarını zorlamayan bir biyolojik adaptasyon mekanizmasının çalıştırılması şeklinde olup, katiyen tesadüfi mütasyonlara bırakılamaz.

Böylece aynı türe dahil canlıların dağda yaşayanıyla ovada yaşamı, kuzeyde yaşayanla güneyde enlemlerde yaşayanlar arasında tür için varyasyonlar (değişiklikler) görülebilir. Bu husustaki ekolojik tespitlerden kabul edilen Berkman ve Allen gibi araştırmacıların ortaya koyduğu kaidelere bakıldığında hayvanların boylarındaki büyüme ve küçülmeye ait tipik örnekler gösterilebilir. Ayrıca adalarda yaşayan dev kaplumbağaların¹³ bugün de mevcudiyeti gigantizm (devlik) hadiselerinin klasik misalleridir. Tür içindeki zenginliğin bir ifadesi olan varyasyonlar hiçbir zaman “evrim” fikrini akla getirmemelidir. Çünkü “*adaptasyon gücü*” türe has bir değerde olup, onun mahiyetini değiştirmez, sadece “*hayatta kalmak için mücadele gücünü*” değiştirir. Nitekim hamam böceklerinin DDT'ye karşı kazandıkları muafiyet ve bakterilerin antibiyotiklere gösterdikleri direnç bu adaptasyon gücü ile izah edilebilir, fakat bakteri yine bakteri böcek yine böcektir.

Dinazorların yaşadığı çağda yaşamış bir çok hayvan çevre değişikliklerine karşı genetik programlarına Allah tarafından işlenmiş “*adaptasyon gücü*” sayesinde mahiyetlerini değiştirmeden günümüze kadar gelmişlerdir. “*Adaptasyon güçleri*” zayıf olan dinazorlar ise çevre değişikliklerine (belki bir virüs veya bakteri salgını, yahut ormanlar ve atmosferdeki değişik bir hadise) uygun bir biyolojik cevap veremediklerinden nesilleri tükenmiştir. Yoksa genetik programlarında tesadüfi değişiklikler yaparak kertenkeleye dönüşmemişlerdir. Bu zaviyeden bakınca dev ağaçların ve dev dinazorların yaşadığı bir çağda 30 metrelik bir insan neslinin yaşamasına itiraz edilmez. Gitgide küçülmesine de evölüsyon denemez. Meselenin genetik ilmi açısından izahı ise daha kolaydır: Vücudumuza ait hususiyetleri belirleyen genler son derece kompleks bir işleyiş düzenine sahiptirler. Kader kaleminin harfleri ve kelimeleri şeklinde benzetme yapabileceğimiz genlerin birinci grubu “*yapıya ait genler*” olup vücudun temel yapısını teşkil eden proteinlerin sentez edilmesine ait bilgiyi taşırlar. Bu bilginin ilim sahasından kudret sahasına çıkmasını temin eden genlere “*regülatör gen*” (düzenleyici veya kontrol edici gen) denir.

Regülatör genin bütün yapıya ait genleri kontrol etmesi yine kendisi tarafından sentezlenen bir başka protein ile olur (düzenleyici protein). Regülatör genden sentezlenen proteine repressör veya baskılayıcı protein denir. Bu protein, genin operatör bölgesine bağlanarak onu çalışamaz hale getirir. Böylece yapıya ait genler (strüktürel genler) aktif halden inaktif hale geçerler. Fakat düzenleyici genler hücre içinden veya dışından gelen sinyallere bağlı olarak fonksiyonlarını kaybedebilir veya fonksiyonlarını devam ettirebilir. Diğer deyişle bu uyarıcı moleküller (veya sinyal molekülleri), repressör proteinle temas ettiğinden düzenleyici genin yapıya ait genler üzerine olan engelleyici tesiri ortadan kalkar ve yapıya ait genlerin çalışması sağlanır. Moleküller genetik olarak operon olarak bilinen bu

mekanizmaya göre Hz. Adem (as)'in boyunu kontrol eden genler yani (büyüme hormonu ve faktörlerinin sentezini düzenleyici genler) bizdeki genlere nazaran çok daha az aktif olup büyüme hormonunun sentezini daha uzun süreli devam ettirebiliyorlardı. Diğer deyişle büyüme hormonu genleri, Allah'tan aldığı ve çevre şartlarına da uygun program gereği, tam randımanla çalışıyordu ve Hz. Adem'in boyu 60 zira' kadardı. Ancak daha sonraları, belki çevre şartları sebebiyle, belki hücredeki başka bir mekanizmayla da (yine Allah'ın ilim ve kudretiyle) düzenleyici genler daha çok aktif hale geçip büyüme hormonu genlerinin ve faktörlerinin operatör bölgesini kapatarak boyun uzamasını sağlayan yapıya ait genlerin aktivasyonunu nisbeten azaltmıştır.

Fakat bu demek değildir ki devamlı böyle sürecek. İleride çevre şartları ve ekolojik denge tekrar gerekli kılırsa, büyüme hormonu ve faktörlerinin sentezini ve sentezlenmemesini (veya aktivasyonunun inaktivasyonunu) düzenleyen bu mekanizma, sentez ve aktivasyon lehinde daha çok çalışabilir, neticede insanlar da uzun boylu ve cüsseli hale gelebilirler. Yani ileride insanlar tekrar ilk yaratılışlarındaki boylarına dönebileceklerdir (belki de cennette). Nitekim Cennette insanın boyunun 60 zira' olacağına dair "*Cennete giren her kimse Adem'in (as) suretinde ve uzunluğu altmış zira' boyunda olacaktır.*"¹⁴ hadis-i şerifi de bu noktaya işaret etmiş olabilir. Bütün bu izahların ötesinde bizim hiç bilmediğimiz ve tahmin dahi edemeyeceğimiz ekolojik ve genetik hadiseler neticesinde insanoğlunun boyunda meydana gelmiş olabilir veya başta zikrettiğimiz bu konuyla ilgili hadisleri tam olarak anlayamadığımızdan bize düşen, Kur'an'ın ışık tayfları altında bütün ihtimalleri nazara vererek doğrusunu Allah (cc) bilir demektir.

DİPNOTLAR

1- Meryem 16/67.

2- Not: Burada geçen "*kendi suretinde (ala sîretihî)*" bölümü için değişik tevillerde bulunulmuştur. Bunlardan en uygun olanı, söz konusu hadiste geçen "*ala sîretihî*"deki zamirin Hz. Adem'e raci olduğunu beyan eden görüştür. Bu takdirde mânâ, "*Allah, Adem'i mükemmel ve düzgün surette yarattı*" olur. (Bkz. Ahmed Abdurrahman el-Benna, *el-Fethurrabbânî li Tertib-i Müsnedi'l-İmam Ahmed eş-Şeybanî*, Daru'l-İhya, Beyrut, XIX, 232; el-Aynî, Mahmud b. Ahmed, *Umdetu'l-Karî fi Şerhi'l-Buharî*, Şirketu Mektebe, Mısır 1972, XII, 364.)

3- Buharî, Enbiya 1; İsti'zan 1; Müslim, Cenne 28; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, II, 323). Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Ebu Hureyre'den rivayet edilen merfu bir hadiste Hz. Adem'in genişliğinin de yedi zira' olduğunu rivayet etmiştir. (Bkz., Ahmed b. Hanbel, *Musned*, II, 535. Diğer yandan mezkur hadiste geçen "*zira*" kelimesini Hz. Adem'in ziraina nisbetle mi altmış zira yoksa günümüz insanının ziraina nisbetle mi altmış zira olduğu konusunda ihtilafli rivayetler vardır. Bunun da en

doğru olanı günümüz zirama nisbet edilmesidir. Çünkü o takdirde teselsül olacağından yani bilinmeyen bir Őeyin, yine mekul olan bir Őeye nisbet edilmesi mümkün değildir. (Bkz. *Umdetu'l-Kari*, XII, 364).

4 es-Serahs, *Usul's-Őerahs* (Beyrut), I, 455; Dönmez, Kfi, (Terceme) *İslam Hukuku İlminin Esasları*, s.69.

5 Bkz., el-Benna, *el-Fethurrabbani*, XIX, 232; el-Kastallani, Ahmed b. Muhammed, *İrşadu's-Sari li Őerh-i Sahihi'l-Buhari* (Daru'l-İhya, Beyrut), IX, 130.

6- Bkz., el-Benn, *el-Fethurrabbani*, XX, 28-29.

7- Kehf 18/51.

8- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Zaman Yay..), III, 216.

9- Taha 20/ 17-18.

10- Not 1: Mitolojilerde milattan önce onuncu veya altıncı bin yıllarında yaşadığı söylenmektedir. (Bkz. Britanica CD 97 Single User Version, article of *Adam and Eve*).

Not 2: Yahudiler Adem'in milattan önce 3761-3760'da yaratıldığını kabul ederler. (Bkz. Uludađ, Süleyman, *TDK İslam Ansiklopedisi*, ADEM md.)

11- Buhari, İsti'zan 1.

12- Not: Aynı hadisin sonunda "*insanların git gide günümüze gelinceye kadar o uzunluktan bu hale geldiği*" ifade ediliyor. Bkz. Buhari, İsti'zan 1; el-Benna, *el-Fethurrabbani*, XX, 28.

13- Not: Galapagos adaları.

14- Buhari, İsti'zan 1; Müslim, Cenne 15, 16-28.